Németh Ferenc

A tagadástól az igenlésig

Adalék 1956 kultuszának vajdasági recepciójához

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverését követően mintegy harminc évig, csaknem a rendszerváltásig (1989) a hivatalos politika ellenforradalomként könyvelte el a történteket.[1] Így lehetett, így volt csak szabad róla beszélni. A Kádár-rendszer különféle ideológiai bukfencekkel igyekezett minél tovább táplálni a köztudatban e meghamisított történelmi igazságot, ám ezt csak ideig-óráig tehette. Várható volt ugyanis, hogy a hivatalos magyar politika egy nap eljut majd a forradalom tagadásától a forradalom igenléséig, beismeri korábbi tévedéseit, amire egyébként országon belül és kívül sokan oly sokáig vártak. Ezrek vártak erkölcsi elégtételt. Csakhogy a tagadástól az igenlésig nem volt oly rövid az út.

Időre volt szükség.

Első lépésben a hivatalos magyar politikának nyilvánosan be kellett ismernie, hogy tévedett. Nos, harminc évvel a forradalom után ez is megtörtént. A vezetés „elismerte, hogy a nemzettől idegen rendszer erőszakos fenntartása tragikus tévút" volt.[2] Ugyancsak, a magyar fiatalok azon követelésére, hogy az állam- és pártvezetés „a közelmúlt eseményeit autentikusan értékelje"[3], az MSZMP különbizottságot alakított a koncepciós perek (Rajk László, Szőnyi Tibor, Szalai András stb. kirakatperei) felülvizsgálására, sőt a magyar igazságügyi minisztérium felszólította az érintetteket, „hogy kérjék az eset felülvizsgálását, amivel hozzájárulnának a teljes rehabilitáláshoz".[4] Ezzel egyidejűleg kezdeményezték, hogy a témával történészek, jogászok, tudósok is foglalkozzanak, annak érdekében, hogy „ledöntsék a falat a múlt

[1] Fischer Jenő: Budapest, 1956. október 23. = *Magyar Szó*, 1989. okt. 23.
[2] Uo.
[3] Felülvizsgálják a koncepciós pereket = *Magyar Szó,* 1988. okt. 23.
[4] Uo.

és a jelen között", amely akadályozta „a magyar társadalom általános konszenzusát".[5] E „faldöntés" után indulhatott csak el az anyaországban az „ideológiai tisztulás" folyamata, amely méltó kegyeletadást eredményezett, utóbb pedig 1956 kultuszának kialakulásához vezetett.

Mind Magyarországon, mind a vajdasági magyarság körében (a rendszerváltástól kezdődően) tetten érhető volt az 1956-os forradalom szerepe, jellege és jelentősége átértelmezésének folyamata, azzal a különbséggel, hogy itt nálunk az út talán nem a tagadástól vezetett az igenlésig, hanem inkább az (el)hallgatástól az igenlésig. Az '56-os eseményekhez való viszonyulás változását Magyarországon a vajdaságiak a médiákon keresztül kísérték figyelemmel. Természetszerűen a médiák befolyásolták legjobban a vajdaságiak '56-os képének kialakulását, kultuszának kiépítését is. Ha erről beszélünk, akkor voltaképpen egy specifikus kultuszrecepcióra gondolunk, amely az anyaországból terjedt ki a határon túli magyar közösségekre (így a vajdasági magyarságra is), amelyekben többé-kevésbé már gyökeret is vert.

Az alábbiakban a *Magyar Szó* ide vonatkozó írásain keresztül kíséreljük meg felvázolni (1989-től) az '56-os kultuszelemek átvételének folyamatát, illetve a magyar forradalom kultuszrecepciójának állomásait.

Az első szembeötlő tény ezzel kapcsolatosan a kezdeti terminológiai tévelygés, amely szükségszerű velejárója az effajta folyamatoknak. 1989-ben még „felkelésről" olvashatunk, amely során „megmozdult" az értelmiség „az állami szintre emelt terror" és „a párt parancsuralmi rendszere ellen", s melyben „hangot adtak a nemzet sérelmeinek".[6] „Egy békés tüntetés heves felkelésbe billen(t) át" – fogalmazott a lap újságírója, mondván, hogy később, a szovjet katonai erők bevetésével megkezdték „a felkelés kíméletlen vérbe fojtását".[7] 1990-ben már a „szabadságharcról és mártírjairól" olvashatunk, meg arról, hogy „1956 mérföldkő és útjelző" a magyar történelemben.[8] A magyar állam akkor emlékezett meg először hivatalosan 1956-ról.[9] (Másfél évvel korábban minősítették először az 1956-os eseményeket nyomtatott szövegben népfelkelésnek, nem pedig ellenforradalomnak.)[10] Hogy 1990-ben a forradalom évfordulója ünnep lett, hivatalosan is „forradalom és szabadságharc", azt az anyaországi kegyeletadás is példázza: a főváros zászlódíszbe öltözött, az országgyűlés ünnepi ülést tartott, megkoszorúzták a Rákoskeresztúri temető 301-es parcelláját, és megemlékeztek a Kerepesi temető 21-es parcellájánál

---

[5] Uo.
[6] Fischer Jenő: Budapest, 1956. október 23. = *Magyar Szó*, 1989. okt. 23.
[7] Uo.
[8] Sinkovits Péter: 1956 mérföldkő és útjelző = *Magyar Szó*, 1990. okt. 24.
[9] Uo.
[10] Uo.

is.[11] Hogy itthon is változás történt a forradalom értelmezésében, s hogy már nálunk is „emberközelbe" került, azt a *Magyar Szó* példája is igazolja, amely két folytatásban közölte Tomán László '56-os budapesti emlékeit, tapasztalatait.[12] 1991-ben a forradalom évfordulóján már árnyaltabb megfogalmazásban olvassuk, hogy 1956 „a nemzeti egység óriási pillanata" volt, s a harc „a szabadságért és demokráciáért" folyt.[13] 1992-ben címben olvassuk, hogy „56 emlékéből merítünk erőt az útra", továbbá azt, hogy Magyarországon nemcsak Budapesten, hanem több vidéki városban is ünnepi megemlékezésekre került sor – incidensek nélkül.[14] Ugyanakkor napilapunk megkezdte a forradalmi események kronológiájának közlését is.[15] 1993-ban a megemlékezések még árnyaltabb megfogalmazásúak lettek, és kiterjedtek Jugoszlávia szerepvállalásának megítélésére, valamint a forradalom veszteségeinek számbavételére is.[16] A többi között azt olvassuk, hogy „Tito és a jugoszláv kormány fontos szerepet vállalt a hivatalban levő Nagy Imre-kormány összeroppantásában. Tito semmiképpen sem tudott napirendre térni afölött, hogy 56 októberében kommunistákat üldöztek Magyarországon".[17] A forradalom veszteségeiről olvassuk, hogy „a hatalomra juttatott új rezsim kemény kézzel csapott le: csaknem 800 személyt ítélt halálra, s közülük 1956 decembere és 1962 között mintegy 600 embert végeztetett ki. Magyarország újkori történelme példátlan vérengzésének esett áldozatul Nagy Imre is, a forradalmi események egyik kulcsfigurája".[18] Volt még egy fontos kitétele is a megemlékezésnek, amely kimondta, hogy a magyarországi rendszerváltással sor került azoknak az eszméknek a megvalósítására, „amelyeket még a forradalom résztvevői tűztek zászlójukra 1956 októberében, és áldozták érte életüket".[19] Ez az eszmei folytonosság meglelése szempontjából volt jelentős megállapítás. Egyébként 1993-ban a magyarországi megemlékezések „nem múltak el mindenütt napi politikai célzatú beszédek, néhol incidensek nélkül".[20] 1994-ben az „emlékezés fényén" volt a hangsúly, a kegyelet külsőségein.[21] 1995-ben az ünnepet beárnyékolta az a körülmény, hogy a magyar ellenzéki pártok

---

[11] Uo.

[12] Tomán László: Lyukas lobogók = *Magyar Szó*, 1990. okt. 23. Tomán László: Valami új kezdődött el = *Magyar Szó*, 1990. okt. 24.

[13] Csorba Zoltán: 1956 és öröksége = *Magyar Szó*, 1991. okt. 23.

[14] J. Szabó József: „'56 emlékéből merítünk erőt az útra" = *Magyar Szó*, 1992. okt. 24.

[15] J. Szabó József: A forradalmi események kronológiája '56 = *Magyar Szó*, 1992. okt. 23., okt. 24.

[16] J. Szabó József: Megvalósult eszmék = *Magyar Szó*, 1993. okt. 24.

[17] Uo.

[18] Uo.

[19] Uo.

[20] Megemlékezések Magyarországon = *Magyar Szó*, 1993. okt. 24.

[21] Sinkovits Péter: Az emlékezés fénye = *Magyar Szó*, 1994. okt. 25.

külön-külön tartottak beszédet, Csurkáék pedig tüntetésre készülődtek.[22] Ugyanakkor megállapítást nyert, a forradalom erkölcsi örökségének számbavétele után, hogy „ötvenhat szelleme Európa felé mutat".[23]

1996-tól, a forradalom 40. évfordulójától kezdve, a *Magyar Szó* mind több írást közölt 1956-ról. A jubileumról a lap több oldalon emlékezett meg 1996. október 22-én, 23-án és 24-én. Ezekben az írásokban olyan minősítéseket olvashatunk, hogy „1956 az emberi méltóság lázadása volt"[24], hogy „a lángot már nem lehetett megfékezni"[25], s hogy a harc „nem volt hiábavaló".[26] Ettől kezdődően már nemcsak a magyarországi eseményekről adott hírt a *Magyar Szó*, hanem itthoni megemlékezésekről is. Ezek közül kettőt emelnénk ki. Belgrádban, 1996. október 24-én a Jelenkori Történelmi Intézetben kerekasztal-beszélgetést szerveztek a forradalomról, magyar és szerb történészek részvételével.[27] Ugyanakkor azokban a napokban a szabadkai Népkörben Belényi Gyula történész, a JATE docense tartott előadást 1956 októberének történéseiről.[28] A többi között hangsúlyozta, hogy „a forradalom jelentősége abban rejlik, hogy a magyar társadalom megmutatta, van belső tartása és ereje szembeszállni egy olyan rendszerrel, amely elviselhetetlen".[29] Az előadás után Hegedűs Antal történész nyitotta meg az '56-tal foglalkozó fotókiállítást.[30] „Tizenhét fotón az egész ország megmozdulása szerepel" – olvassuk a tudósításban.[31]

1997-ben már (címben is) „ötvenhatunkról" olvasunk, amely immár ilyen megfogalmazásban a miénk is, tehát a forradalom kultuszának recepciójára utal.[32] Akárcsak Tomán László cikke is a *Tizenhat pont*ról, amely már a forradalom itteni értelmezését példázza.[33] Az 1996-ban beindított '56-os vajdasági magyar megemlékezések 1997-ben is folytatódtak. 1997. október 23-án Szabadkán, a VMSZ által szervezett rendezvényen, a Népkörben került bemutatásra az *És mégis magyarnak számkivetve...* című film, amely az 1956-os forradalmat követő határon túli atrocitásokat próbálta feltérképezni.[34] A Duna Televízió által készített film társszerzője Siflis Zoltán vajdasági

---

[22] Sinkovits Péter: Beárnyékolt ünnep = *Magyar Szó*, 1995. okt. 22.
[23] Sinkovits Péter: Ötvenhat szelleme Európa felé mutat = *Magyar Szó,* 1995. okt. 24.
[24] „1956 az emberi méltóság lázadása volt" = *Magyar Szó*, 1996. okt. 22.
[25] A lángot már nem lehetett megfékezni = *Magyar Szó*, 1996. okt. 23.
[26] „Nem volt hiábavaló" = *Magyar Szó*, 1996. okt. 24.
[27] Tanácskozás 56-ról = *Magyar Szó*, 1996. okt. 23.
[28] Előadás, fényképkiállítás '56-ról = *Magyar Szó,* 1996. okt. 23.
[29] Uo.
[30] Uo.
[31] Uo.
[32] Ötvenhatunk = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.
[33] Tomán László: Tizenhat pont = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.
[34] Az '56-os eseményekre emlékeznek = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

filmrendező volt.[35] Egy másik vajdasági magyar párt, a VMDP szabadkai szervezetének megemlékezésén[36] a Nyitott Ajtó elnevezésű tribünjén előadás helyett gyertyagyújtás volt, s egyperces hallgatással adóztak a forradalom emlékének.[37] Akkortájt már úgy fogalmazott a lap, hogy „ötvenhat a magyarság büszke öröksége".[38]

1998 októberében, míg Budapesten fáklyás felvonulás és mécsgyújtás[39] volt a kegyeletadás egyik megnyilvánulása, addig Zentán a Művelődési Házban Gulyás János „*Semmisnek kell tekinteni...*" című filmjének bemutatásával emlékeztek a forradalom évfordulójára.[40] A film a Szovjetunióba történő 1956-os deportálásokat dolgozta fel.[41] 1998 októberében a lap egyik képaláírásában olvassuk azokat a dicsőítő sorokat a forradalomról, amelyeket jelentőségüknél fogva immár a szabadságharccal egyenlítenek ki: „Ötvenhatra a felemelkedő nemzet ugyanúgy támaszkodni tud, mint negyvennyolcra vagy történelmének más dicső eseményeire."[42] Ez már világosan jelzi kultuszának felfelé ívelését.

1999-ben '56 már „nemzetünk szellemi forrása" lett, ám a vajdasági megemlékezések még mindig csak egy-két (főleg szabadkai) rendezvényre korlátozódtak. A szabadkai Népkörben megtartott alkalmi megemlékezésen 1996. október 22-én Siflis Zoltán akkori községi művelődési titkár ezt szóvá is tette, mondván, hogy „sajnos, '56 itt, Vajdaságban még nem következett be. Amikor 1956-ra emlékezünk, akkor saját sorsunkról is emlékezünk, hiszen egy zsarnoki hatalomnak vagyunk az áldozatai".[43] A továbbiakban „szomorú tanulságnak nevezte azt a megcsömörlöttségből fakadó fásultságot, hogy Szabadkán kívül Vajdaságban sehol nem emlékeznek meg erről a csodálatos nemzeti szellemi forrásról".[44] Az említett est vendége volt többek között Deák Ferenc drámaíró, akinek *Fojtás* című színpadi műve (amely az '56-os események vajdasági vonatkozásairól szól) második díjat nyert a kaposvári nemzetközi drámapályázaton.[45] Az emlékesten bemutatásra került Siflis Zoltán *Töredékek* című filmje, amelyben két Vajdaságban letelepedett

---

35 Uo.

36 Megemlékeztek 1956-ról = *Magyar Szó*, 1997. okt. 23.

37 Uo.

38 Sinkovits Péter: Ötvenhat a magyarság büszke öröksége = *Magyar Szó*, 1997. okt. 24.

39 Sinkovits Péter: Ötvenhat emlékezete = *Magyar Szó*, 1998. okt. 22.

40 Videofilm-vetítés 1956 emlékére = *Magyar Szó*, 1998. okt. 22.

41 Uo.

42 *Magyar Szó*, 1998. okt. 23.

43 S. K. Á.: Nemzetünk szellemi forrása = *Magyar Szó*, 1999. okt. 24. Siflis itt a milošević rendszerrel húzott párhuzamot.

44 Uo.

45 Uo.

magyarországi menekült vallott meghurcoltatásáról.[46] 1999 októberében egy szokatlan megemlékezés is volt a lapban: Nagy Margit, a VMPE elnöke *Emlékezés '56-ra* címmel, a nemzeti ünnep alkalmából, keretes írásban üdvözölt minden szülőt és pedagógust, „akinek drága kincs a szabadság".[47]

2000-ben a szokásos '56-os megemlékezések mellett a *Magyar Szó* közölte Matuska Mártonnak Sörös Imréről, a temerini születésű '56-os mártírról szóló írását.[48] Ez a cikk, amely már '56 vajdasági kötődéseit dokumentálja, hozzájárult a Sörös-kultusz megalapozásához is. Hiszen 2001. október 23-án a temeriniek, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt szervezésében, a Nyugati temető kopjafájánál Sörös Imrére emlékeztek.[49]

2002-től mind több vajdasági kötődése van az '56-os megemlékezéseknek, mind több rendezvényen esik szó róla. 2002. október 26-án Oromon Raffay Ernő budapesti történész mondott alkalmi beszédet, Csorba Béla pedig Sörös Imre emlékét idézte.[50] M. Kiss Sándor és Kiss Réka budapesti történészek az Újvidéki Színházban tartottak előadást a forradalom eredményeiről és legfontosabb mozzanatairól.[51] Előadásukat a *Magyar Szó* kivonatosan, két folytatásban közölte.[52] Muzslyán a Mária neve plébániatemplomban a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület szervezésében, énekkel, szavalatokkal emlékeztek az 1956-os magyar forradalomra.[53] Végül Tomán László idézte fel alkalmi írásában a 46 évvel korábban történteket.[54]

2003 októberében még több vajdasági megemlékezésre került sor. Az Észak-bácskai Cserkészkörzet kerékpáros emléktúrát szervett a kiskunmajsai 1956-os Múzeum és kápolna meglátogatására.[55] Zenta városa forradalmi emlékzászlót kapott és kitüntető oklevelet, amelyet a budapesti emlékünnepségen Juhász Attila polgármester vehetett át.[56] Erre az elismerésre – a megindoklás szerint – csak azok a települések érdemesültek „amelyek őrzik és viszik magukkal ötvenhat szellemiségét, a szabadság és igazság szeretetét".[57] A *Magyar Szó* emellett interjút készített Rácz Sándorral, az egykori

---

46 Uo.
47 Nagy Margit: Emlékezés '56-ra = *Magyar Szó*, 1999. okt. 23.
48 Matuska Márton: Sörös Imre, a temerini születésű ötvenhatos mártír = *Magyar Szó*, 2000. okt. 22.
49 Csorba Béla: Sörös Imrére emlékezünk = *Magyar Szó*, 2001. okt. 23.
50 '56-ra emlékezünk = *Magyar Szó*, 2002. okt. 24.
51 B. Tóth Elvira: A felemelt fejek forradalma = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23., okt. 24.
52 Uo.
53 K. I.: Megemlékezés Muzslyán '56-ról = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23.
54 Tomán László: Már 46 éve? Már 46 éve! = *Magyar Szó*, 2002. okt. 23.
55 k.: A cserkészek '56-os kerékpáros emléktúrája = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.
56 Gergely József: Forradalmi emlékzászló Zentának = *Magyar Szó*, 2003. okt. 25.
57 Uo.

Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökével[58], valamint *Menekülés a vasfüggöny mögül* címmel visszaemlékezést közölt (több folytatásban) a sztálinvárosi (dunaújvárosi) '56-os eseményekről.[59] Emellett egy terjedelmes interjút közölt a topolyai Szabolcsky Ferenccel, az '56-os harcok egyik vajdasági részvevőjével.[60] Hasonlóan gazdagok voltak az utóbbi két év megemlékezései is.

'56 kultuszának lassú, több évig tartó, ma is folyamatban lévő alakulása a Vajdaságban, amelynek főbb vonulatait a *Magyar Szó* írásai, tudósításai is szemléltetik, az idén, a forradalom 50. évfordulóján, minden bizonnyal újabb lendületet kap.

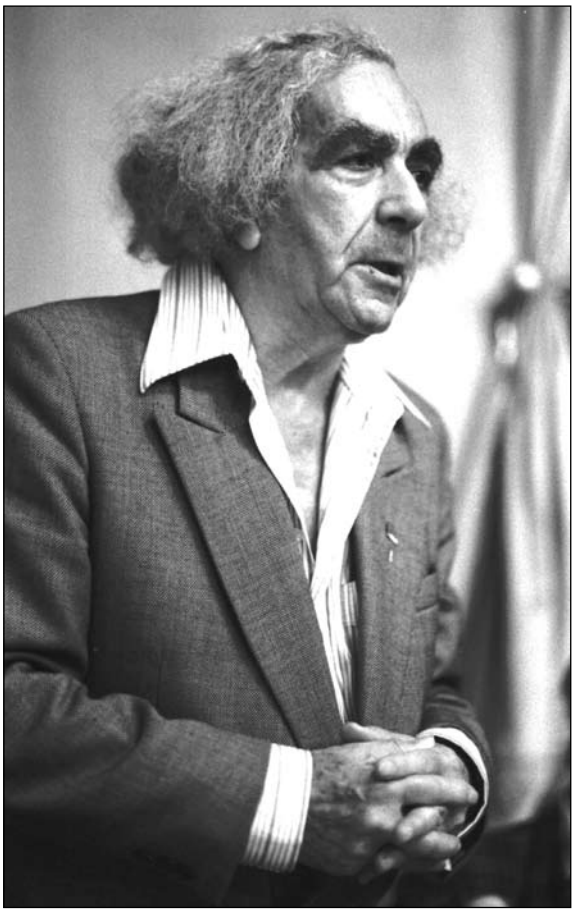

[58] Sinkovits Péter: A forradalomról beszélni kell = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.
[59] Soós József: Menekülés a vasfüggöny mögül = *Magyar Szó*, 2003. okt. 21.
[60] Mihályi Katalin: Az '56-os harcok részvevője = *Magyar Szó*, 2003. okt. 23.